

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.58(477)

UDC 338.58(477)

О. О. Стрижак, к. е. н.,
доцент**O. O. Stryzhak**, Candidate of Economic
Sciences, Associate Professor**ВИМІРЮВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В
УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ****MEASURING TRANSACTION COSTS IN
UKRAINE ECONOMY**

Актуальність теми дослідження. В економіці більшості країн, і в Україні зокрема, питома вага трансакційних витрат зростає з кожним роком. Окрім цього, стрімко збільшується кількість галузей, які надають послуги, в тому числі і трансакційні. Ці об'єктивні обставини суспільного розвитку призвели до формування окремого сектора сучасної економіки – трансакційного.

Постановка проблеми. Збільшення розміру трансакційних витрат як на рівні народного господарства в цілому, так і в окремих його галузях, обумовлює важливість опрацювання методологічних та методичних засад дослідження та оцінювання трансакційного сектора економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На питаннях оцінки та аналізу трансакційних витрат в економіці зосереджували увагу зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: Коуз Р., Норт Д., Уільямсон О., Еггертссон Т., Ерроу К., Далман К., Менар К., Аллен Д., Девід Р., Клейн С., Окслі Дж., Уолліс Дж., Архієреєв С., Малахов С., Литвінцева Г., Попов Є., Шастітко А., Нестеренко А., Капелюшніков Р., Юдкевич М., Аузан А., Тамбовцев В. та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з питань оцінки трансакційних витрат й отримані вченими результати, однозначної методики розрахунку розміру цих витрат в економіці на теперішній час не розроблено.

Постановка завдання. Розвиток теоретичних підходів щодо вимірювання трансакційних витрат із врахуванням особливостей вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Розглянуто й проаналізовано підходи до оцінки трансакційних витрат. Адаптовано підхід Норта-Уолліса щодо вимірювання рівня трансакційних витрат, на основі якого здійснено оцінку трансакційного сектора економіки України. Визначено основні проблеми вимірювання трансакційних витрат у вітчизняній економіці.

Висновки. Результати проведеного вимірювання свідчать про те, що трансакційний сектор економіки України знаходиться на відповідному умовам глобального суспільства рівні.

Ключові слова: трансакційні витрати; трансакційний сектор економіки; вимірювання трансакційних витрат.

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-1(20)-20-27

Актуальність теми дослідження. В умовах загострення конкурентних відносин спостерігається збільшення кількості угод, які укладаються суб'єктами підприємницької діяльності. Такі угоди – трансакції – передбачають обмін правами власності на об'єкти угод. Здійснення будь-якої ринкової трансакції пов'язане з певними витратами економічних агентів на пошук та перевірку інформації про контрагента, на укладання самої угоди, на її виконання та захист умов, на розподіл та охорону прав власності, що передаються тощо. Відповідно

Urgency of the research. The proportion of transaction costs is growing every year in the economy of most countries, including Ukraine. In addition, the number of industries providing services, including transactional, is growing rapidly. These objective conditions of social development have led to the formation of a transactional sector of the modern economy.

Target setting. The development of methodological and methodological foundations for the study and evaluation of the transaction sector of the economy is important because the size of transaction costs increases both at the level of the national economy as a whole and in its individual sectors in particular.

Actual scientific researches and issues analysis. Foreign and domestic scientists focused on the assessment and analysis of transaction costs in the economy, in particular: Coase R., North D., Williamson O., Eggertsson T., Arrow K., Dalman K., Menard K., Allen D., David R., Klein S., Oxley J., Wallis J., Arhiereev S., Malakhov S., Litvintseva G., Popov E., Shastitko A., Nesterenko A., Kapelyushnikov R., Yudkevich M., Auzan A., Tambovtsev V., etc.

Uninvestigated parts of general matters defining. A significant amount of research on the assessment of transaction costs has been carried out and the results obtained by scientist. However, an unequivocal methodology for calculating the size of these costs in the economy has not yet been developed.

The research objective. Development of theoretical approaches to measurement of transaction costs with the adoption of a notable feature of the domestic economy.

The statement of basic materials. Approaches to the assessment of transaction costs were reviewed and analyzed. North-Wallis's approach to measuring transaction costs has been adapted. Assessment of the transaction sector of the economy of Ukraine was carried out on the basis of an adapted approach. The main problems of measuring transaction costs in the economy of Ukraine were identified.

Conclusions. The results of the measurement indicate that the transaction sector of the Ukrainian economy is quite well developed and corresponds to modern conditions.

Keywords: transaction costs; transaction sector of the economy; measurement of transaction costs.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

збільшення рівня невизначеності умов ринкової діяльності призводить до зростання розміру витрат, що супроводжують ринкові угоди. В економічній теорії ці витрати одержали назву трансакційних. Отже, в загальному розумінні трансакційні витрати – це витрати, що пов'язані із здійсненням та реалізацією угоди.

В економіці більшості країн, і в Україні зокрема, питома вага таких витрат зростає з кожним роком. Окрім цього, стрімко збільшується кількість галузей, які надають послуги, в тому числі і трансакційні. Ці об'єктивні обставини суспільного розвитку призвели до формування окремого сектора сучасної економіки – трансакційного. Оскільки в цьому секторі продукуються та надаються послуги, які на відміну від товарів, не мають матеріальної форми, не можуть зберігатися та накопичуватися, споживаються у момент надання тощо, то вимірювання обсягів їх виробництва потребує принципово нових підходів у порівнянні з традиційними методиками оцінки обсягів виробництва, які зазвичай використовуються для визначення результатів діяльності певних галузей чи секторів економіки. Саме тому питання вимірювання трансакційних витрат є особливо актуальними в умовах глобалізації економічних відносин та відповідного підвищення складності економічної взаємодії. Крім того, на наш погляд, на особливу увагу заслуговує питання визначення теоретичних засад формування трансакційного сектору економіки України, а також розробка практичних рекомендацій щодо його аналізу та оцінки.

Постановка проблеми. Під впливом інформатизації та глобалізації трансакційний сектор вже остаточно сформувався в економіках більшості країн світу. При цьому навіть при здійсненні приблизної оцінки очевидно, що загальний розмір трансакційних витрат збільшується як на рівні народного господарства в цілому, так і в окремих його галузях зокрема. Зважаючи на такі тенденції розвитку суспільства, зростає важливість розвитку теоретичних засад дослідження трансакційного сектора економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На питаннях оцінки та аналізу трансакційних витрат в економіці зосереджували увагу зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: Коуз Р., Норт Д., Уільямсон О., Еггертссон Т., Ерроу К., Далман К., Менар К., Аллен Д., Девід Р., Клейн С., Окслі Дж., Уолліс Дж., Архієреєв С., Малахов С., Литвінцева Г., Попов Є., Шастітко А., Нестеренко А., Капелюшников Р., Юдкевич М., Аузан А., Тамбовцев В. та ін. При дослідженні трансакційних витрат як на рівні окремих фірми, так і на рівні національної економіки було зафіксоване відповідне зростання цих витрат на мікро- та макрорівні. Так, Бейкер Д. та Йоргенсен Х. визначили взаємозв'язок між економічним зростанням та рівнем трансакційних витрат для певної кількості країн, для яких були доступні дані про трансакційні витрати. Вчені дійшли висновку, що більш високі трансакційні витрати не мають негативного впливу на економічне зростання і навіть можуть мати позитивний вплив [1]. Цілком протилежні результати було отримано Млодковським П. та Баутерсом Д. при дослідженні ролі трансакційних витрат у економічному зростанні - з використанням методів лінійного програмування було визначено, що скорочення витрат на трансакцію або скорочення використання ресурсів на одну трансакцію збільшує економічне зростання та економічний добробут [2]. Енгельбрехт Х.-Дж. визначив роль трансакційного сектору в економічному зростанні Нової Зеландії, він стверджує, що при оцінці впливу трансакційного сектора на економічне зростання повинні враховуватися динамічні зв'язки між трансакційними витратами, людським капіталом та соціальним капіталом [3]. Дален ван Х. і Вурен ван А. зробили спробу вимірювання та опису трансакційного сектору у Голландії, результати якого показали, що приблизно 25 % голландських робітників зайняті на трансакційних роботах (29 %, якщо включати транспортні та дистрибуторські завдання) [4]. Грицук С. здійснив порівняння величини трансакційного сектора економіки США і трансакційних витрат фірм Росії і Білорусі, а також визначив питому вагу трансакційного сектора у ВВП Республіки Білорусь [5]. Анікіною Н., Стукачем В. було проаналізовано підходи дослідження трансакційного сектора, виділено його основні складові та структуру, також розглянуть питання регулювання, розглянуто особливості трансакційного сектора аграрної сфери [6]. Колумбет О., Зосименко Т. досліджували рівень розвитку трансакційного сектора економіки України, на основі порівняльного аналізу науковцями виявлено значні відмінності у співвідношенні величини трансформаційного та трансакційного секторів економіки України

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

порівняно з країнами-членами ЄС [7]. Грицаєнко М. здійснив оцінку динаміки трансакційного сектора економіки України та регіонів, через розмір якого запропоновано оцінювати трансакційні витрати на макро- та мезорівні відповідно [8].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з питань оцінки трансакційних витрат й отримані вченими результати, однозначної методики розрахунку розміру цих витрат в економіці на теперішній час не розроблено.

Постановка завдання. Розвиток теоретичних підходів щодо вимірювання трансакційних витрат із врахуванням особливостей вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Вагомим внеском в з'ясування можливості оцінки трансакційних витрат в економіці в цілому є дослідження, проведене Нортон Д. та Уоллісом Дж. Науковцями було здійснено підрахунок трансакційного сектора економіки США за період з 1870 по 1970 рр. [9]. По-перше, ними було обчислено розмір трансакційних витрат в приватному секторі економіки, до якого вони віднесли фінанси та операції з нерухомістю, банківське діло й страхування, правові (юридичні) послуги, оптову і роздрібну торгівлю.

Для оцінки суспільного чи державного трансакційного сектора США Нортон Д. та Уоллісом Дж. було запропоновано два варіанти.

Варіант перший оснований на припущенні, що держава надає як трансакційні, так і трансформаційні послуги.

Таким чином державні трансакційні витрати на розподіляються на:

1. Трансакційні послуги (витрати на поліцію, національну оборону, міжнародне співробітництво, повітряний та водний транспорт, поштові послуги, фінансове управління, державний контроль);

2. Суспільні накладні послуги та відповідно витрати (накладні витрати) (освіта, охорона здоров'я, автомагістралі, житлове будівництво та міський розвиток, охорона навколишнього середовища, пожежна охорона);

3. Інші (підтримка цін на продукти фермерських господарств, управління соціальним страхуванням та трансферти, дослідження космосу, благоустрій території та ін.).

В рамках трансформаційного суспільного сектора по аналогії з фірмами у приватному секторі, що надають трансформаційні послуги, Норт Д. й Уолліс Дж. виділили ті професії, які пов'язані зі здійсненням трансакційних послуг.

Другий варіант оснований на припущенні, що всі види діяльності держави розглядаються як нетрансакційні. Згідно цьому варіанту, визначається розмір винагороди, яка виплачується робітникам, що надають трансакційні послуги.

Нортон та Уоллісом було встановлено, що частка трансакційного сектора в ВВП США за останні сто років збільшилася з приблизно однієї чверті ВВП у 1870 р. до половини ВВП у 1970 р. Причому таке зростання трансакційного сектора є доволі сталим. Як свідчать висновки з цього дослідження, у сучасній економіці приблизно половина національного доходу виробляється не тими, хто створює матеріальний продукт, а тими, хто продукує послуги, займається його розподілом й забезпеченням прав користувачів.

На основі застосування методу Норта-Уолліса до даних про польську економіку у 90-х та 2000-х рр. Сулеєвич А. та Граце П. було оцінено трансакційний сектор економіки Польщі, з'ясовано, що із розвитком польського ринку витрати на уточнення та виконання контрактів стають більш значущими [10]. Чобанов Г., Егберт Х. дійшли до висновку про те, що зростання трансакційного сектору в Болгарії можна пояснити державним регулюванням ринкової економіки та відповідними економічними реформами. Вчені також застосовували методику Норта-Уолліса, розрахунки із застосуванням якої показали збільшення трансакційного сектору в країні за період 1997–2003 рр. з приблизно 37% до понад 52% ВВП [11]. Літвінцевою Г., Гаховою Н. було здійснено оцінку трансакційних витрат в російській економіці на основі використання підходу Норта-Уолліса (частка трансакційного сектора у ВВП / ВВП країни) та авторського підходу, що оцінює динаміку часткою валового випуску трансакційного сектора у валовому випуску всієї економіки [12]. Результати дослідження, проведеного Поповим Є., Веретенниковою Г. показали

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

зростання частки трансакційного сектора на Середньому Уралі (Росія) у 2005-2009 роках з 26,8% до 29,8%. В роботі було використано підхід Норта-Уолліса, пристосований до особливостей статистичних даних місцевості, що аналізується. Визначено чотири фактори, що впливають на зміну трансакційної діяльності: динаміка трансформаційного сектору, інституційне середовище, частка трансакційних агентів на ринку та специфіка активів [13].

Автором статті пропонується здійснити вимірювання трансакційних витрат в українській економіці на основі застосування запропонованої Нортом й Уоллісом методики із врахуванням особливостей вітчизняної статистики.

Запропонована методика включає:

- 1) розподіл галузей економіки на трансакційні та трансформаційні за видами економічної діяльності для визначення розміру трансакційного сектора економіки України;
- 2) визначення у ВВП тієї частки, яка приходить на трансакційний сектор економіки (у обсягах виробництва);
- 3) розрахунок приросту трансакційного сектора у абсолютному та відносному значенні;
- 4) визначення розміру оплати праці найманих працівників у трансакційних галузях для оцінки приватного трансакційного сектора;
- 5) визначення у ВВП тієї частки, яка приходить на приватний трансакційний сектор;
- 6) розрахунок приросту приватного трансакційного сектора у абсолютному та відносному значенні.

Основні галузі, які складають трансакційний сектор економіки України приведено у (Табл. 1).

Таблиця 1

Галузі економіки, які надають трансакційні послуги

Трансакційні галузі	Основна функція
Фінанси та операції з нерухомістю	Супроводження фінансових угод, забезпечення передачі прав власності, включаючи пошук альтернатив, підготовку та здійснення угод
Банківська справа та страхування	Посередництво у здійсненні обміну правами власності, що залежать від специфічних обставин та вимог, а також зниження витрат, пов'язаних з безпекою реалізації прав на відповідні ресурси
Правові (юридичні) послуги	Специфікація прав власності, забезпечення координації напрямку та контролю виконання умов контрактів
Оптова та роздрібна торгівля	Розподіл, просування, посередництво у реалізації вироблених благ та послуг

Джерело: авторська розробка

Результати проведених розрахунків надано у (Табл. 2-3).

Таблиця 2

Трансакційний сектор економіки України (у ринкових цінах), за ВДВ, млн. грн. / частка у ВВП, %*

Вид економічної діяльності	Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів		162171	201746	210232	222789	233702	273989	318075	409994
		14,5	15,0	14,4	14,6	14,7	13,8	13,3	13,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність		87269	108123	103869	110085	100889	134978	156745	191209
		7,8	8,0	7,1	7,2	6,4	6,8	6,6	6,4
Інформація та телекомунікації		33648	39124	44187	49247	52724	72596	89268	110296
		3,0	2,9	3,0	3,2	3,3	3,7	3,7	3,7
Фінансова та страхова діяльність		62609	59429	62336	67531	70601	67512	65445	81369
		5,6	4,4	4,3	4,4	4,4	3,4	2,7	2,7

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Професійна, наукова та технічна діяльність	27753	31180	43020	48704	47139	55789	68460	86537
	2,5	2,3	2,9	3,2	3,0	2,8	2,9	2,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	12236	14939	16870	18575	18061	21624	29584	35471
	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	53454	57568	64323	73194	78731	95085	123065	163798
	4,8	4,3	4,4	4,8	5,0	4,8	5,2	5,5
Освіта	55726	62199	75161	81745	76068	82778	88996	133213
	5,0	4,6	5,2	5,4	4,8	4,2	3,7	4,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	41457	45466	53217	52190	46250	51480	58858	76140
	3,7	3,4	3,6	3,4	2,9	2,6	2,5	2,6
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6391	7558	10296	13344	12339	12357	13554	17376
	0,6	0,6	0,7	0,9	0,8	0,6	0,6	0,6
Трансакційний сектор, всього	542714	627332	683511	737404	736504	868188	1012050	1305403
	48,4	46,5	46,8	48,4	46,4	43,7	42,4	43,7
Приріст трансакційного сектора до попереднього періоду		84618	56179	53893	-900	131684	143862	293353
		-1,9	0,3	1,6	-2,0	-2,8	-1,2	1,3
Валовий внутрішній продукт	1120585	1349178	1459096	1522657	1586915	1988544	2385367	2983882

Джерело: складено за даними [14, с. 194-197]

Таблиця 3

Приватний трансакційний сектор економіки України, за оплатою праці найманих працівників, млн. грн. / частка у ВВП, %

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вид економічної діяльності								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	68291	84581	99788	105416	102761	101419	115838	153059
	12,6	13,3	13,5	13,8	14,0	13,0	13,3	13,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	46914	57559	66563	68820	62100	73271	81551	113473
	8,7	9,0	9,0	9,0	8,4	9,4	9,3	9,7
Інформація та телекомунікації	17432	19688	22557	24549	24075	26268	29621	37074
	3,2	3,1	3,1	3,2	3,3	3,4	3,4	3,2
Фінансова та страхова діяльність	28408	30560	33927	34242	32733	26996	30797	37211
	5,3	4,8	4,6	4,5	4,5	3,5	3,5	3,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	17687	18442	27462	30395	30355	29001	32351	45942
	3,3	2,9	3,7	4,0	4,1	3,7	3,7	3,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	6824	8296	11713	12562	13601	14724	17863	22716
	1,3	1,3	1,6	1,6	1,9	1,9	2,0	1,9
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	49052	53567	58059	67763	72538	86329	111927	148689
	9,1	8,4	7,9	8,9	9,9	11,1	12,8	12,7
Освіта	50577	56745	68627	73939	69059	74753	78640	120015
	9,4	8,9	9,3	9,7	9,4	9,6	9,0	10,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	35515	38504	46158	44009	39267	43041	49065	63889
	6,6	6,0	6,3	5,8	5,3	5,5	5,6	5,5

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	5225	6327	9462	10314	9912	10181	10622	14626
	1,0	1,0	1,3	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2
Трансакційний приватний сектор, всього	325925	374269	444316	472009	456401	485983	558275	756694
	60,3	58,8	60,3	61,8	62,1	62,5	63,9	64,6
Приріст приватного трансакційного сектора до попереднього періоду		48344	70047	27693	-15608	29582	72292	198419
		-1,5	1,5	1,5	0,3	0,4	1,4	0,7
Валовий внутрішній продукт	540651	636722	736495	763187	734943	777646	873829	1170747

Джерело: складено за даними [14, с. 194-197]

Як видно із таблиць, розмір трансакційного сектора економіки України за обсягами виробленого ВВП (за валовою доданою вартістю) складає майже половину всієї виробленої продукції, наданих послуг в країні. При цьому приватний трансакційний сектор економіки України за платою праці найманих працівників знаходиться на рівні 60% ВВП. Отже, відбувається відставання приросту трансакційного сектора національної економіки за ВДВ від приросту цього ж сектору за оплатою найманих працівників. Це свідчить про те, що питома вага рівня оплати праці в трансакційному секторі перевищує обсяги доданої вартості порівняно з іншими секторами економіки. За наведеними в таблицях даними можна зробити висновок про суттєвий розвиток галузей, які складають трансакційний сектор економіки України, навіть у порівнянні з розвиненими країнами заходу. Також слід зазначити, що розмір трансакційного сектора економіки України залишається приблизно на одному рівні останні п'ять років, тобто чіткого приросту в сфері надання трансакційних послуг в останні роки не спостерігається.

Крім того, вважаємо за доцільне виділити низку проблем, пов'язаних з оцінкою трансакційного сектора економіки (Табл. 4).

Таблиця 4

Проблеми вимірювання трансакційних витрат в економіці України

Проблема	Наслідки
Відсутність чіткого переліку елементів трансакційних витрат, які складають трансакційний сектор.	Складність вимірювання трансакційного сектора економіки.
Орієнтація більшості методик з оцінки трансакційних витрат на використання методу порівняльного аналізу.	Складність визначення загального розміру трансакційних витрат в грошовому вираженні.
Відсутність чіткої та загальноприйнятої класифікації трансакційних витрат, застосування різних класифікаційних ознак при створенні класифікацій та різних критеріїв віднесення трансакційних витрат до тієї чи іншої групи в бухгалтерській та фінансовій звітності.	Проблеми визначення собівартості робіт та послуг із значною питою вагою трансакційних витрат, відповідні складності щодо визначення розміру податку на прибуток на підприємствах, значну частину витрат яких складають трансакційні.
Певна неузгодженість теоретичних підходів з розподілу трансакційних та трансформаційних витрат.	Неточний розмір реальної величини витрат, виникнення подвійного рахунку при підсумуванні окремих видів витрат, оскільки їх певну частину можна віднести як до трансформаційних, так і до трансакційних (Наприклад, витрати на інформаційне забезпечення технологічного процесу).
Проблема наявності, збору та аналізу статистичних даних - необхідні для оцінки трансакційних витрат показники або відсутні взагалі, або їх збір державними статистичними органами здійснюється дуже узагальнено.	Інформація, яка містить отримані статистичні дані, досить часто запізнюється або не знаходиться в загальному доступі, а її одержання пов'язане з певними труднощами.
Інформація, яка надається у офіційній статистичній звітності є узагальненою за видами економічної діяльності.	Відповідно це не дає змоги виділення трансакційних видів діяльності у окремих галузях та секторах економіки та викликає певні труднощі вимірювання трансакційного сектора економіки.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ*Продовження таблиці 4*

Неприспособленість до умов України наявних методик оцінки трансакційних витрат, розроблених для розвинених країн чи країн, що розвиваються, але мають інші траєкторії розвитку.	Необхідність адаптації існуючих методик вимірювання трансакційних витрат з урахуванням діючих нормативно-правових положень та вітчизняних стандартів обліку витрат.
Висока питома вага тіньового сектора економіки України, який за приблизними підрахунками складає від 50% до 70% ВВП.	Відповідно від 50% до 70% трансакційних витрат залишаються недооціненими.
Характер трансформацій в економічному устрої суспільства, що може сприяти як зменшенню, так і збільшенню трансакційних витрат.	Формалізація певних норм зменшує трансакційні витрати, а стихійне реформування ринкових відносин – збільшує. Відповідно трансакційні витрати сприяють зменшенню чи збільшенню загальних витрат в економіці.
Відсутність чіткого механізму специфікації прав власності в Україні. Нерівномірний розподіл прав власності та слабка специфікація цих прав.	Відсутності механізмів виконання контрактів, оскільки існують певні умови ухилення від їх здійснення; однак в окремих випадках збільшення трансакційних витрат сприяє створенню правил (інститутів), які ці витрати зменшують.
Поступова зміна як галузевої структури національної економіки, так відповідно і структури даних, які збираються.	Складність або неможливість проаналізувати динаміку відповідних показників та співставити їх за роками та секторами економіки.
Виникнення нових видів трансакційних витрат, що пов'язано із розвитком суспільно-економічних відносин.	Складнощі співставлення окремих видів трансакційних витрат в економіці в цілому та труднощі виявлення їх динаміки в окремих секторах.

Джерело: авторська розробка

Висновки. Результати проведеного вимірювання свідчать про те, що трансакційний сектор економіки України знаходиться на відповідному умовам глобального суспільства рівні, але не розвивається в останні роки. Крім того, на теперішній час існує низка проблем вимірювання трансакційних витрат в економіці України, розв'язання яких є особливо актуальним в контексті інтеграції держави в міжнародне співтовариство. Вирішення цих питань, на наш погляд, необхідно починати із розробки теоретичного й методологічного базису дослідження трансакційних витрат в економіці. В першу чергу, потрібне опрацювання чіткої класифікації трансакційних витрат з обґрунтуванням класифікаційних ознак віднесення трансакційних витрат до тієї чи іншої групи та врахування визначених видів витрат в системі бухгалтерської та фінансово звітності шляхом удосконалення існуючих стандартів бухгалтерського й фінансового обліку. Окрім цього, пильну увагу треба зосередити на розробці методичних підходів до оцінки трансакційних витрат в економіці України в цілому з урахуванням таких її особливостей, як висока питома вага тіньового сектора, слабка формалізація норм та правил господарювання, політична нестабільність, висока невизначеність ринкових умов, складний та обмежений доступ до інформаційних ресурсів тощо. Вирішення цих та інших проблем, пов'язаних з оцінкою трансакційних витрат в економіці України, є перспективним для подальших наукових досліджень в цьому напрямку.

Література

1. Baker, D. The Relationship Between Financial Transactions Costs and Economic Growth / D. Baker, H. Jorgensen // CEPR Reports and Issue Briefs. – 2012. – Center for Economic and Policy Research (CEPR).
2. Mlodkowski, P. The role of transaction costs in economic growth / P. Mlodkowski, D. Bywaters // International Japan Economic Policy Studies. – 2012. – Vol. 7. – pp. 53-66.
3. Engelbrecht, H.-J. The Transaction Sector, the Information Economy, and Economic Growth in New Zealand: Taking Hazledine Seriously / H.-J. Engelbrecht // New Zealand Economic Papers. – 2004. – Vol. 38(1). – pp. 87-99.
4. Dalen van H. P. Greasing the Wheels of Trade: measuring the Dutch transaction with occupational data /

References

1. Baker D., Jorgensen H., (2012). The Relationship Between Financial Transactions Costs and Economic Growth. *CEPR Reports and Issue Briefs 2012-10*. Center for Economic and Policy Research (CEPR) [in English].
2. Mlodkowski P., Bywaters D. (2012). The role of transaction costs in economic growth. *International Japan Economic Policy Studies*, 7, 53-66 [in English].
3. Engelbrecht H.-J. (2004). The Transaction Sector, the Information Economy, and Economic Growth in New Zealand: Taking Hazledine Seriously. *New Zealand Economic Papers*, 38(1), 87-99 [in English].
4. Dalen van H. P, Vuuren van A. P. (2003). Greasing the Wheels of Trade: measuring the Dutch transaction with occupational data. *Tinbergen Institute Discussion Papers; 2003-*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- H. P. van Dalen, A. P. van Vuuren. – Tinbergen Institute Discussion Papers; 2003-066/1. – Retrieved from <http://hdl.handle.net/1765/6702>.
5. Грицук С. Макроэкономическое измерение транзакционных издержек и транзакционного сектора национальной экономики / С. Грицук // Банкаўскі веснік. – 2016. – № 4. – С. 34–39.
6. Аникина Н. А. Неформальные институты транзакционного сектора региона: агроэкономический аспект: монография / Н. А. Аникина, В. Ф. Стукач. – М.: Изд-во ФГБОУ ВПО ОмГАУ им. П. А. Столыпина, 2016. – 216 с.
7. Колумбет О. П. Транзакційні витрати в національній економіці: досвід міждержавного співставлення / О. П. Колумбет, Т. І. Зосименко // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Економіка. – 2010. – Вип. 8. – С. 155-164.
8. Грицаєнко М. І. Транзакційні витрати на макро-, мезо- та мікрорівнях / М. І. Грицаєнко // Економіка та управління АПК. – 2018. – № 1. – С. 124-133.
9. North D. C. Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870-1970 / D. C. North, J. J. Wallis // Long-Term Factors in American Growth. – Chicago: The University of Chicago Press, 1988. – pp. 95-161.
10. Sulejewicz A. Measuring the transaction sector in the Polish economy, 1996–2002 / A. Sulejewicz, P. Graca. Paper presented at the Ninth Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics, 2005, Barcelona, 22–25 September. – Retrieved from http://www.isnie.org/ISNIE05/Papers05/Sulejewicz_Graca.pdf.
11. Chobanov G. The rise of the transaction sector in the Bulgarian economy / G. Chobanov, H. Egbert // Comparative Economic Studies. – 2007. – 49(4). – pp. 683-698.
12. Литвинцева Г. П. Динамика транзакционного сектора экономики России: как учил Д. Норт / Г. П. Литвинцева, Н. А. Гахова // Journal of Institutional Studies Journal of Institutional Studies. – 2016. – Т. 8 (№ 2), – с. 38-50.
13. Popov E. Estimation of the Middle Ural Transaction Sector / E. Popov, A. Veretennikova // Advances in Economics and Business. – 2015. – Vol.3. – № 1. – pp. 33-39.
14. Статистичний щорічник України за 2018 р. / Державна служба статистики України; [за ред. І. Є. Вернера]. – Житомир: ТОВ «БУК-ДРУК». – 2019. – 482 с.
- 066/1. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1765/6702> [in English].
5. Gritsuk S. (2016). Makroekonomicheskoe izmerenie transaktsionnykh izderzhek i transaktsionnogo sektora natsionalnoy ekonomiki [Macroeconomic measurement of transaction costs and the transaction sector of the national economy]. *Bankyjski vesnik – Banking Bulletin*, 4, 34–39 [in Russian].
6. Anikina N. A., Stukach V. F. (2016). *Neformalnye instituty transaktsionnogo sektora regiona: agroekonomicheskij aspekt [Informal Transactional Institutions in the Region: Agroeconomic Aspect]*. Moscow: P. A. Stolypin FGBOU VPO OmGAU Publishing House [in Russian].
7. Kolumbet O. P., Zosymenko T. I. (2010). Transaktsiini vytraty v natsionalni ekonomitsi: dosvid mizhderzhavnoho spivstavlennia [Transaction costs in the national economy: the experience of interstate comparison]. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnogo upravlinnia. Seriya: Ekonomika – Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Administration. Series: Economy*, 8, 155-164 [in Ukrainian].
8. Gritsaenko M. I. (2018). Transaktsijni vytraty na makro-, mezo- ta mikrorivniakh [Transaction costs at the macro, meso and micro levels]. *Ekonomika ta upravlinnia APK – Economics and management of AIC*, 1, 124-133 [in Ukrainian].
9. North D. C., Wallis J. J. (1988). Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870-1970. *Long-Term Factors in American Growth*. (pp. 95-161). Chicago: The University of Chicago Press [in English].
10. Sulejewicz A., Graca P. (2005). *Measuring the transaction sector in the Polish economy, 1996–2002*. Paper presented at the Ninth Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics, Barcelona, 22–25 September. Retrieved from http://www.isnie.org/ISNIE05/Papers05/Sulejewicz_Graca.pdf [in English].
11. Chobanov G., Egbert H. (2007). The rise of the transaction sector in the Bulgarian economy. *Comparative Economic Studies*, 49(4), 683-698 [in English].
12. Litvintseva G. P., Gakhova N. A. (2016). Dinamika transaktsionnogo sektora jekonomiki Rossii: kak uchil D. North [Dynamics of the transaction sector of the Russian economy: as taught by D. North]. *Journal of Institutional Studies Journal of Institutional Studies*, 8(2), 38-50 [in Russian].
13. Popov E., Veretennikova A. (2015). Estimation of the Middle Ural Transaction Sector. *Advances in Economics and Business*, 3(1), 33-39 [in English].
14. Verner I. Ye. (Eds.). (2019). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2018 r. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2018]*. Zhytomyr: TOV «BUK-DRUK [in Ukrainian].

Надійшла 19.05.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Стрижак О. О. Вимірювання транзакційних витрат в українській економіці. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1(20), С. 20-27.

- Стрижак Олена Олегівна** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, Харківський національний економічний університет ім. Семе́на Кузне́ця; <https://orcid.org/0000-0002-9367-9061>; E-mail: ssssellennnn@gmail.com;
- Stryzhak Olena Olegivna** Candidate of Economic Sciences, Associated Professor, Associated Professor at the Department of Tourism, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics; <https://orcid.org/0000-0002-9367-9061>; E-mail: ssssellennnn@gmail.com.